

УДК: 159.937

Т.В. Дегтяренко,
Я.В. Шевцова

РЕЗУЛЬТАТИ КОМПЛЕКСНОГО НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОГО ОБСТЕЖЕННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті представлені результати комплексного нейропсихологічного дослідження розумово відсталих молодших школярів, спеціальної загальноосвітньої школи у порівнянні зі здоровими однолітками, учнями молодших класів загальноосвітньої школи.

Ключові слова: перцептивно – когнітивні функції, розумово відсталі молодші школярі, слухомоторні координації, зоровий гнозис, мислення, слухомовленева пам'ять, пізнавальна діяльність, психомоторика.

В статті представлені результати комплексного нейропсихологического исследования умственно отсталых младших школьников специальной общеобразовательной школы в сравнении со здоровыми сверстниками, учениками младших классов общеобразовательной школы.

Ключевые слова: перцептивно – когнитивные функций, умственно отсталые младшие школьники, слухомоторные координации, зрительный гнозис, мышление, слухоречевая пам'ять, познавательная деятельность, психомоторика.

Питання методології нейропсихологічної діагностики у дітей молодшого шкільного віку достатньо широко висвітлені в літературі, (Корсаков та ін. 1997; Ахутіна, 1998, Цветкова, 2001, Семенович, 2001, 2002; Мікадзе, 2002); Нейропсихологічний підхід дозволяє оцінити ті системно-динамічні перебудови, які супроводжують психічний розвиток дитини в онтогенезі (Дегтяренко Т.В. зі співавторами 2008 р.).

При нейропсихологічному дослідженні бажано вивчати функціональну асиметрію мозку, яка проявляється в певних діях, пізнанні чи навчанні при реалізації психомоторних функцій. Пошук критеріїв, що свідчать про домінантність однієї півкулі мозку над іншою за умови їх гармонійної роботи і швидкості дій, спрямованих на організацію взаємодії емоційно-чуттєвого та абстрактного способів пізнання ускладнюються тим, що домінантність мозку маскується придбаними навичками та звичками [1]. На початку онтогенезу вони формуються як певні дії, а потім - автоматизуються внаслідок багаторазового повторення. Як відомо, ліва півкуля працює над відображенням і переробкою інформації, яка складає логічну послідовність інформації, а права півкуля - переробляє інформацію цілісно (доповнює частини фігур, оцінює просторові відношення, діє симультанно і невербально – на підставі почуттів та інтуїції [2]. Діагностика взаємодії в діяльності правої та лівої півкулі мозку відбувається при вивченні моторного компоненту психомоторної дії під час виконання тестів (письма, змалювання) правою та лівою рукою з максимальною швидкістю.

У дітей з особливими потребами спостерігаються суттєві відхилення в стані пізнавальної сфери, які виступають важливими компонентами в структурі дефекту розумово відсталих дітей. Під перцептивно – когнітивними функціями розуміються пізнавальні процеси свідомості, які спрямовані на дослідження питань в області пам'яті, уваги, відчуттів, передачі інформації, логічного мислення, уяви, здібностей до прийняття рішень, а також зміни й становлення функціональних систем організму протягом його індивідуального та суспільного життя. При когнітивній дефіцитарності в наслідок порушення аналітико-синтетичної функції кори головного мозку виникають утруднення формування складних, точних рухів, програмування та регуляції моторних дій. Слід підкреслити наявність з ранніх етапів онтогенезу тісного взаємозв'язку становлення розумового розвитку і психомоторних функцій дитини, які відіграють провідну роль в її подальшому психічному розвитку; певні етапи індивідуального розвитку мають характерні вікові особливості формування психомоторних дій. Одна з цих особливостей – домінуюча роль моторного компоненту сприйняття, який завдяки взаємозв'язку макро- та мікромоторики, обумовлює можливість функціонування всіх сенсорних каналів тіла дитини.

Таким чином, в системі різних видів відчуття, які дають основу для розвитку розумової діяльності дитини (зір, слух, дотик, смак, температура) саме м'язові відчуття мають провідне значення в становленні пізнавальної діяльності на різних етапах онтогенезу, бо вони є тією внутрішньою динамічною інтуїтивною особливістю, що допомагає пізнавати оточуючий світ у повному спектрі відчуттів [3].

Мета дослідження: проведення комплексного нейропсихологічного дослідження та визначення стану психомоторики розумово відсталих молодших школярів у порівнянні зі здоровими однолітками.

Для досягнення поставленої мети вирішувались наступні завдання:

1. Провести комплексне нейропсихологічне обстеження перцептивно-когнітивних функцій та визначити стан психомоторики у розумово відсталих молодших школярів та у порівнянні зі здоровими однолітками.

2. Визначити стан психомоторного розвитку у розумово відсталих учнів молодших класів та у порівнянні зі здоровими однолітками за напрямками: загальна моторика; дрібна моторика; координації рухів у просторі; мімічна моторика. Провести порівняльний аналіз нейропсихологічних блоків завдань для досліджень стану психомоторики, спрямованих на оцінку певної конкретної функції: кінестетичний праксис (виконання за зоровим зразком, за тактильним відчуттям, перенесення поз); просторовий праксис; динамічний праксис (зміна трьох положень кисті, виконання графічної проби, реципронна координація); стереогнозис; письмо; малюнок та змалювання.

3. Здійснити комплексну нейропсихологічну діагностику пізнавальної діяльності та стану перцептивно – когнітивних функцій молодших школярів з вадами інтелекту за напрямками: слухомоторні координації; зоровий гнозис; мовлення; слухомовленева пам'ять; зорова пам'ять; рахунок; мислення; та оцінити ступінь порушень провідних складових пізнавальних функцій у даного контингенту дітей в порівнянні зі здоровими учнями.

4. Дослідити ступень домінантності та міжполушарної взаємодії діяльності правої та лівої півкуль мозку за результатами аналізу виконання тестових завдань правої та лівої рук в учнів експериментальної та контрольної груп.

Характеристика вибірки та методи дослідження:

На протязі 2009-2010 навчального року нами вже було проведено експериментальне дослідження за метричною шкалою М.І.Озерського, визначення психомоторних якостей у розумово відсталих молодших школярів та аналіз результатів 7 блоків завдань адаптованого нейропсихологічного дослідження спрямовані на обстеження: кінестетичний праксис (виконання за зоровим зразком, виконання за тактильним відчуттям, виконання за тактильним відчуттям, перенесення поз); просторовий праксис; динамічний праксис (зміна трьох положень кисті, виконання графічної проби, реципронна координація); стереогнозис; письмо; малюнок та змалювання.

Висновки та аналіз результатів представлені в нашій минулій публікації [5. 78].

2.Схема адаптованого нейропсихологічного дослідження [4].

Використана методика має дещо скорочену (в порівнянні із загальноприйнятою методикою А. Р. Лурія) схему обстеження яка придатна для використання у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. Схема включає 67 проб, які складають 14 блоків завдань спрямованих на оцінку певної конкретної функції. Відповідно до поставленої мети нами було використано 7 блоків завдань на дослідження таких функцій; слухомоторні координації; зоровий гнозис; мовлення; слухомовленева пам'ять; зорова пам'ять ; рахунок; мислення. Нейропсихологічне обстеження дітей за обраними блоками проводилося при виконанні вправ, як правою так і лівою рукою (діагностика рухових навичок правої та лівої рук). Результати представлені на (рис.1).

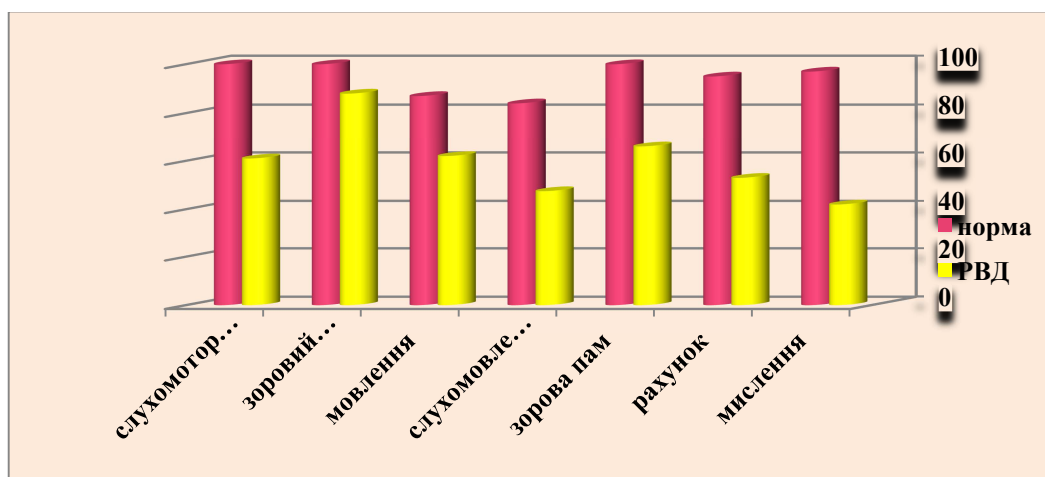

Рис 1. - Показники Успішності виконання нейропсихологічних тестів з учнями контрольної та експериментальної груп у %.

На протязі 2009-2010 навчального році було проведено експериментальне дослідження перцептивно – когнітивних функцій, для проведення дослідження було обрано дві групи дітей. Експериментальну групу склали учні 2-3 класів спеціальної загальноосвітньої школи № 2,

м. Херсона у кількості 20 чоловік, віком від 9 до 13 років. Контрольну групу зіставили учні 3 класу загальноосвітньої школи №1 м. Цюрупинська у кількості 20 чоловік, віком 9-12 років.

Успішність виконання завдань контрольної групи учнів була достатньо високою і відповідно склала: слухомоторні координації -100%; зоровий гнозис – 100%; мовлення– 87%; слухомовленева пам'ять - 84%; зорова пам'ять -100%; рахунок - 95%, мислення-97%.

Оцінка виконання відповідних завдань учнями з вадами інтелекту за вище зазначеними нейропсихологічними тестами була суттєво низькою в порівнянні зі здоровими однолітками та відповідно склала: слухомоторні координації - 61%; зоровий гнозис – 88%; мовлення– 62%; слухомовленева пам'ять - 42,5%; зорова пам'ять -66%; рахунок - 53%, мислення-42%.

Узагальнення успішності виконання нейропсихологічних вище зазначених тестів дозволило встановити що в цілому успішність виконання завдань розумово відсталими молодшими школярами зіставила – 59,1%, в той час як здорові діти контрольної групи мали значно більшу успішність виконання запропонованих нейропсихологічних тестів процент якої в цілому склав -94,8%.

Також було встановлено що успішність виконання нейропсихологічних тестів розумово відсталими учнями зіставила -65,3% для правої руки, та -36,4% для лівої, в той час як учні контрольної групи успішно виконали практично всі завдання, утруднюючись лише у здійсненні окремих дій лівою рукою

Отримані результати при нейропсихологічному обстеженні свідчать про недостатній рівень розвитку точних рухів та недостатню швидкість письма у розумово відсталих молодших школярів. У здорових дітей з нормальним рівнем інтелектуального розвитку зниження успішності виконання завдань пов'язано виключно з недостатніми функціональними можливостями лівої руки, яка в них не є ведучою і відповідно, не тренується у виконанні складних рухових дій.

Порівняння успішності виконання проб учнями експериментальної і контрольної груп підтверджують як відставання розумово відсталіх дітей від здорових однолітків, так наявність позитивної динаміки рівня психомоторного розвитку з віком.

Результати власних досліджень свідчать про тісний взаємозв'язок рухової та розумової активності в діяльності дітей молодшого шкільного віку, який має певні особливості та закономірності його індивідуального прояву. Розумово відсталі молодші школярі, у яких провідну роль відіграє наочно-дійове відображення дійсності, виконують психомоторні дії зі значно меншою успішністю в порівнянні зі здоровими однолітками. Беззаперечним є те що психічно розумові відхилення а також соматична слабкість, яка нерідко притаманна дітям з порушеннями перцептивно – когнітивної сфери, відіграють значну роль у психомоторному розвитку дітей, що вказує на необхідність його оптимізації з метою корекції порушень інтелектуальної сфери у розумово відсталіх молодших школярів.

Висновки:

1. На підставі порівняльного аналізу стану психомоторних функцій у розумово відсталіх школярів і їх здорових однолітків, слід дійти висновку про недосконалість психомоторних якостей у дітей з обмеженими пізнавальними можливостями що підтверджується низькою успішністю виконання ними психомоторних тестів. Виходячи з проведеного аналізу, слід відзначити що психомоторні якості у розумово відсталіх учнів є недостатньо розвиненими і вони відстають від здорових дітей за рівнем психомоторного розвитку та окремими функціями.

2. Запроваджений порівняльний аналіз перцептивно-когнітивних функцій та психомоторного розвитку у молодших школярів з розумовою відсталістю і здорових одноліток свідчить про наявність тісного взаємозв'язку між моторною активністю та розумовою діяльністю дитини що вказує на необхідність оптимізації психомоторного розвитку молодших школярів з вадами інтелекту з метою покращення стану їх пізнавальної сфери.

3. Аналіз результатів виконання нейропсихологічних тестів дослідження стану перцептивно-когнітивних функцій розумово відсталіх молодших школярів у порівнянні з контрольною групою учнів дозволив встановити що; в цілому успішність виконання завдань експериментальної групи склала – 59,1%, в той час як здорові діти контрольної групи мали значно більшу успішність виконання запропонованих тестів (успішність склала 94,8%), та незначне зниження показників успішності під час виконання проб на дослідження стану слухомовленевої пам'яті що склала- 84% та відповідно мовлення - 87%.

Слід відзначити що отриманий результат не перевищує критичної позначки відставання зазначених функцій, але свідчить про порушення сенсомоторної сторони мовлення, порушення ряду елементів, інертності мовленевих слідів, виявленні порушення потребують контролю та корекції.

Оцінка виконання відповідних завдань учнями з вадами інтелекту була суттєво низькою та відповідно склала: слухомоторні координації - 61%; зоровий гнозис – 88%; мовлення– 62%; слухомовленева пам'ять - 42,5%; зорова пам'ять -66%; рахунок - 53%, мислення-42% ; що свідчить про локальні стійкі порушення пізнавальної діяльності учнів з вадами інтелекту, особливо процесів мислення та слухомовленевої пам'яті, функціональна локалізація порушень яких растовшована, як в

лівій так і вправій півкулях (лобні, скроневі та тім'яні) долі та мають зовнішні прояви у вигляді порушення граматичної будови мовлення, акустично-мнестичної афазії, інертності мовленєвих слідів, порушення вибірки мнестичної діяльності, звуження об'єма пам'яті, порушення мислення, затримка розуміння, сенсорної афазії. Порушення зорового гнозису проявляється у вигляді амнестичної афазії, інактивності сприйняття. Зорова пам'ять – порушення просторового сприйняття та інертності рухових стереотипів. Рахунок – акалькулія, порушення мислення, мнестичний дефект, порушення просторових уявлень. Здійснивши комплексну нейропсихологічну діагностику пізнавальної діяльності розумово відсталих молодших школярів ми змогли оцінити ступінь порушень провідних складових пізнавальних функцій у даного контингенту дітей в порівнянні зі здоровими учнями та за характером прояву визначити місце можливої локально-функціональної недостатності.

4. Було досліджено що виконання нейропсихологічних тестів контрольної групи учнів було успішно виконано майже у всіх завданнях, утруднюючись лише у здійсненні окремих дій лівою рукою. Отримані результати контрольної групи учнів свідчать, про незначну домінуючу активність лівої півкулі та тісний взаємозв'язок діяльності двох півкуль, що є необхідною умовою для забезпечення нормального функціонування головного мозку та всіх видів діяльності.

Успішність виконання проб розумово відсталими учнями зіставила -65,3% для правої руки, та -36,4% для лівої. Отримані дані свідчать про суттєві відмінності від контрольної групи учнів, які виявляються у значному послабленні активації лівої півкулі в порівнянні з нормою; права рука (контрольна група -100%, експериментальна-65,3%), ліва рука (контрольна група -96%, експериментальна- 36,4%), що обумовлено порушенням пізнавальної діяльності у розумово відсталих дітей. Домінуюча активність лівої півкулі значно переважає над правою, що свідчить про порушення міжполушарової взаємодії. У зв'язку з чим термін передачі інформації в процесі сприйняття вказує на затримку вищих психічних функцій правої півкулі, що відображується на ступені затримки передачі інформації з лівої півкулі в праву.

Список використаних джерел

1. Бондар В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти // Дефектологія. – 2004. – №1. – С.2-4.
2. Вивчення моторної функції молодших дошкільників // Дефектологія. – 2004. – №6. – С. 44-47.
3. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии. – М.: Просвещение, 1995. – 527 с.
4. Кисова В.В., Конева И.А. Практикум по специальной психологии. – СПб.: Речь, 2006. – 352 с.
5. Шевцова Я. В. Дослідження стану психомоторики у розумово відсталих молодших школярів // Наука і освіта. – 2010. – №4,5. – 78 с.
6. Кисова В.В., Конева И.А. Практикум по специальной психологии. – СПб.: Речь, 2006. – 352 с.

The article presents some results of experimental research defect knowledge ability of pupils of comprehensive school and oligophrenis pupils of special school. The results of the conducted experimental research reveal that substituting activity of mentally retarded children and of normal ones has substantial qualitative differences.

Keywords: psychological development of child, oligophrenis children, thinking, backward children.

Отримано 18.09.2010 р.

УДК 376-056.36:811.161.2

Н.В. Тарасенко

ПРИЙОМИ РОБОТИ НАД ПРИЙМЕННИКАМИ НА УРОКАХ РІДНОЇ МОВИ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ШКОЛІ

За традицією, яка склалася у спеціальній школі, прийменники вивчаються переважно з боку їх правопису. Розвитком мовленєвих навичок учні під час вивчення цієї частини мови займаються недостатньо. Тому більшість розумово відсталих затрудняються у вмінні правильно вживати у мовленні прийменники. Визначити все різнобіччя відносин в складі словосполучення, речення учні, навіть в старших класах, в більшості випадків не вміють.

Ключові слова: прийменник, пізнавальна діяльність, спеціальна школа, порушення інтелекту, активізація мислення.